

ВЕЛИКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНІЙ ГЕОЕКОНОМІЦІ

Рецензія на монографію О. Рахманова
«Власники великого капіталу як суб'єкт
соціально-економічних перетворень в Україні»

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

Олександр Рахманов

ВЛАСНИКИ ВЕЛИКОГО КАПІТАЛУ
ЯК СУБ'ЄКТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Масштабні історичні трансформації, з якими світ стикнувся в кінці ХХ століття, коли колишні соціалістичні країни Східної Європи, а згодом нові незалежні держави колишнього СРСР почали здійснювати тотальну лібералізацію економіки, спричинили становлення капіталізму без інститутів ринку. Наслідком процесу первинного нагромадження капіталу в Україні стала поява класу великих приватних власників засобів виробництва, який традиційно позначали як велика буржуазія, або капіталісти. Економічні перетворення в постсоціалістичних країнах супроводжувалися хижачьким привласненням державної власності та накопиченням фінансових ресурсів українським прошарком населення, який у структурі зайнятості сформувався в окрему верству й почав відігравати впливову роль у житті суспільства. Тож вельми актуальним і своєчасним є монографічне дослідження О. Рахманова «Власники великого капіталу як суб'єкт соціально-економічних перетворень в Україні»^{*}.

Первісне нагромадження капіталу, що передувало запізній порівняно із Росією грошовій приватизації найбільших підприємств, дало змогу великому українському капіталові перетворитися на її рушійну силу. Унаслідок інституціональних перетворень недержавний сектор став переважати майже в усіх сферах економічної діяльності. Завдяки домінуванню власних коштів серед джерел фінансування забезпечується платоспроможність і фінансова стійкість великих приватних підприємств. Саме тому обсяги реалізованої ними продукції значно перевищують аналогічні показники середніх та малих підприємств. Той факт, що дві третини ВВП України виробляється у приватному секторі, а сукупні активи найзаможніших українців становлять переважну частку річного ВВП країни, свідчить про зміцнення монопольного становища великих власників в економіці України. У сформованій олігархічній системі були закладені протиріччя, які матимуть серйозні негативні наслідки для високотехнологічної модернізації економіки. Взяття великими власниками під контроль національної економіки України стало ціною за відновлення технологічних і коопераційних зв'язків між виробничими одиницями, раціоналізацію руху ресурсів, зниження витрат тощо. Особливо негативним чинником є вивіз за межі країни прибутків та капіталів.

Автор стверджує, що формування олігархічної системи взаємовідносин корумпованої влади і капіталу, збіг інтересів яких виявився в забезпеченні собі тіншової ренти, сприяло тому, що на роль соціальної основи суспільства може претендувати лише нечисленна верства великих власників, яка єдина отримала вигоду від трансформа-

ційних перетворень. Динаміка взаємовідносин української влади та великого капіталу в період постсоціалістичних перетворень пройшла кілька етапів становлення політичної суб'єктності великих власників, а саме: зародження регіональних фінансово-промислових груп (ФПГ) на базі капіталу «червоних директорів», трейдерського і банківського капіталів за сприяння місцевої влади – вихід ФПГ на загальноукраїнську арену шляхом створення партійних проектів – активна участь ФПГ у політичних процесах 2002–2005 рр. – політична суб'єктність ФПГ у часи парламентсько-президентської республіки (2006–2010 рр.) – захоплення східноукраїнськими ФПГ політичної влади в Україні та безпосереднє управління політичними та економічними процесами (з 2010 р.).

Набувши економічної і політичної суб'єктності, власники великого приватного капіталу активно впроваджують свою суб'єктність у соціально-гуманітарній сфері України. Під контролем великих власників знаходиться переважна більшість як друкованих, так і електронних ЗМІ. Створені за їх ініціативи благодійні фонди спрямовують свою діяльність на ті сфери, де фінансування з державного бюджету є обмеженим. Однак у масовій свідомості, як пише автор, великі власники наділяються найбільш бажаною роллю платників податків, інвесторів у економіку та творців нових робочих місць, а не спонсорів і меценатів. Лише за умови усвідомлення суспільством їх реальної ролі відбудуться зрушення у визнанні їх суб'єктності в соціально-гуманітарній сфері.

Цікавою видається авторська теза про те, що неприйняття громадською думкою України залучення іноземного капіталу та грошової форми приватизації призвело до впровадження непрозорих методів роздержавлення великої промисловості. Це дало змогу вітчизняним великим підприємцям шляхом первісного нагромадження капіталу акумулювати ресурси для подальшого оволодіння найбільшими підприємствами. Неоднозначна оцінка населенням процесів приватизації і володіння великим капіталом поєднується із нейтральним або позитивним сприйняттям самих великих власників.

Дослідження О. А. Рахманова багато у чому виграє завдяки аналізу ділових біографій власників великого капіталу в Україні. Соціальна верства великих власників виявилася однією із найосвіченіших соціальних груп суспільства. Власне, це і не дивно, адже з переліку найбагатших людей в Україні більшість майбутніх мільярдерів навчалася у школі на «відмінно» або «добре». Також виявлено, що до приватизації підприємств більшою мірою були причетні бізнесмени, які «зробили самі себе» (43%); натомість частка великих власників, капітали яких мають номенклатурне походження, виявилася значно меншою (26,2%). Той факт, що українські капіталісти – це здебільшого люди, які накопичили первісний капітал шляхом

^{*} Рахманов О. Власники великого капіталу як суб'єкт соціально-економічних перетворень в Україні : монографія. – К. : Інститут соціології НАН України, 2012. – 376 с.

створення бізнесу «з нуля» чи шляхом кар'єрного зростання (від керівника підрозділу до топ-менеджера), вирішальним чином вплинуло на формування їх класової свідомості.

Авторський аналіз виявив, що більшість представників великого капіталу чітко ідентифікує себе із здобуттям Україною незалежності та державності. У ціннісних орієнтаціях великих власників виявляється самоусвідомлення того, що вони є соціальною основою української державності, що цілком органічно відповідає їх класовим інтересам. Цим самим інтересам підпорядковані й геополітичні орієнтації більшості українських капіталістів, переважно спрямовані на інтеграцію України у Європейський Союз, оскільки європейський вектор приваблює насамперед інституціональними перспективами захисту і безпеки набутої ними сумнівними шляхами приватної власності.

Свою соціальну суб'єктність великі власники капіталів в Україні демонструють через статусне надспоживання, коли за допомогою символічного значення придбаних розкішних товарів чи ексклюзивних послуг вони прагнуть посилити свою соціальну значущість. Унаслідок особливо-го стилю життя українських капіталістів сформувалась окрема інфраструктура, яка обслуговує їх. Задля самоствер-

дження та підвищення соціального статусу з метою розширити межі своєї соціальної суб'єктності великі власники, маючи величезні ресурси, мимоволі демонструють неусталеність і «молодість» нової для постсоціалістичної України соціальної верстви.

На жаль, автору монографії не вдалося розкрити економічну природу та соціальну суть монопольної ренти на капітал і власність великих власників – бізнесменів України. Недостатню увагу приділено майбутній ролі великих власників капіталів у реалізації гео економічних стратегій України на постіндустріальній та неекономічній фазах розвитку світової системи глобалізму.

Монографія, безумовно, буде цікавою і корисною для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також для широкого загалу читачів, котрі переймаються актуальними питаннями соціально-економічного розвитку постсоціалістичних країн загалом та України зокрема.

О. Г. Білорус,

академік НАН України, доктор економічних наук, професор, завідувач відділу глобалістики, геополітики і гео економіки Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Bilorus Oleg: The Big Capital of Ukraine in the Global Goeconomy

The monograph review of Rakhmanov, O. A (2012), Owners of Big Business as a Subject of Social and Economic Transformations in Ukraine. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 2013. 376 p.

The monograph is dedicated to the problem of social subjects in transitional society. In the work a new trend has been developed. The author investigates post-socialist transformations basing on the conception of subject nature (subjectness) of the big business owners as the ability to respond adequately to the social challenges for preserving control in the economic, political and humanitarian spheres of the society. The public opinion of Ukraine has not accepted the idea of foreign capital and monetary form of privatization involvement to the society, and this favored the formation of national capital. Most Ukrainian capitalists have obtained their primary capital by making their business starting without seed funding, while the part of capitals of nomenclature origin proved to be relatively small, and this has strengthened the social subject nature and independence of big owners in competition with political elites.

Key words: owners of big business, capitalism, social subjectness, mass privatization, post-socialist society.

Науковий журнал «Економічний часопис-XXI» входить до п'яти міжнародних наукометричних баз наукових видань

EBSCOhost, США

Index Copernicus, Польща

**Ulrich's Periodicals Directory,
Велика Британія,
США**

**GESIS
Knowledge Base on Social Sciences,
Німеччина**

**Central and Eastern European Online Library
(C.E.E.O.L.), Німеччина, Польща**